

Hoogbegaafdheid

Wanneer spreken we van hoogbegaafdheid?

Van hoogbegaafdheid bestaan verschillende definities. Sommigen beschouwen de uitzonderlijke potentie (bijvoorbeeld hoge intelligentie) als hoogbegaafdheid, terwijl volgens anderen slechts van hoogbegaafdheid sprake is indien ook de prestaties daadwerkelijk uitzonderlijk hoog zijn. De laatsten zullen uitzonderlijke potentie definiëren als 'hoogintelligent'. De bijzondere begaafdheid kan tot uitdrukking komen in motorische, artistieke, sociale en intellectuele vaardigheden.

In de meeste gevallen wordt hoogbegaafdheid echter wel verbonden aan hoge scores op een intelligentietest, waarbij men ervan uitgaat dat prestaties boven de 98 percentielgrens als hoogbegaafd/hoogintelligent gekwalificeerd moeten worden. Bij de in Nederland meest gebruikte intelligentietest, de WISC, komt dat overeen met een IQ van 130 of hoger. (Zie bijlage 1: normaalverdelingscurve.)

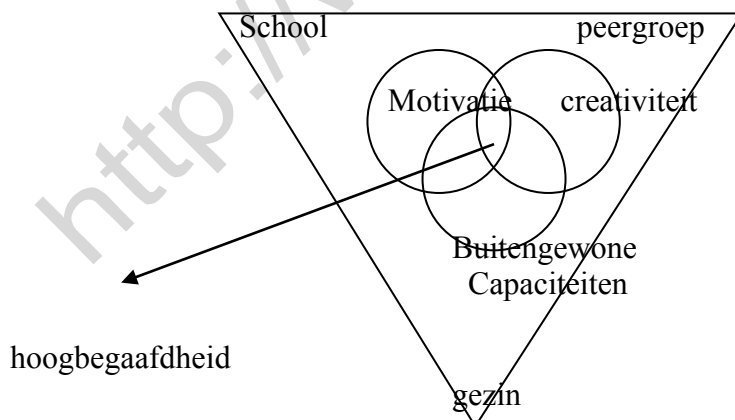
Diverse wetenschappers hebben begaafdheid in een model vervalpt. Onderstaand worden drie zeer bekende modellen besproken.

Het meer-factoren-model.

Op basis van empirisch onderzoek naar hoogbegaafdheid kwam Renzulli (1978, 1981) tot zijn 'drie-componentenmodel'. Hierin kwam hij tot de conclusie dat de basis voor hoogbegaafdheid bleek te liggen in een samenspel van drie componenten:

- hoge intellectuele capaciteiten
- volharding/taakgerichtheid
- creativiteit

Dit model is later door Mönks verder uitgebreid door toevoeging van omgevingsfactoren (Mönks 1985, Mönks & Ypenburg, 1995). Mönks gaat ervan uit dat de persoonlijke factoren slechts tot ontwikkeling komen in interactie met de omgeving: school, gezin en peers. Peers zijn ontwikkelingsgelijken (bij hoogbegaafden staat dat heel vaak niet gelijk aan leeftijdsgenoten).

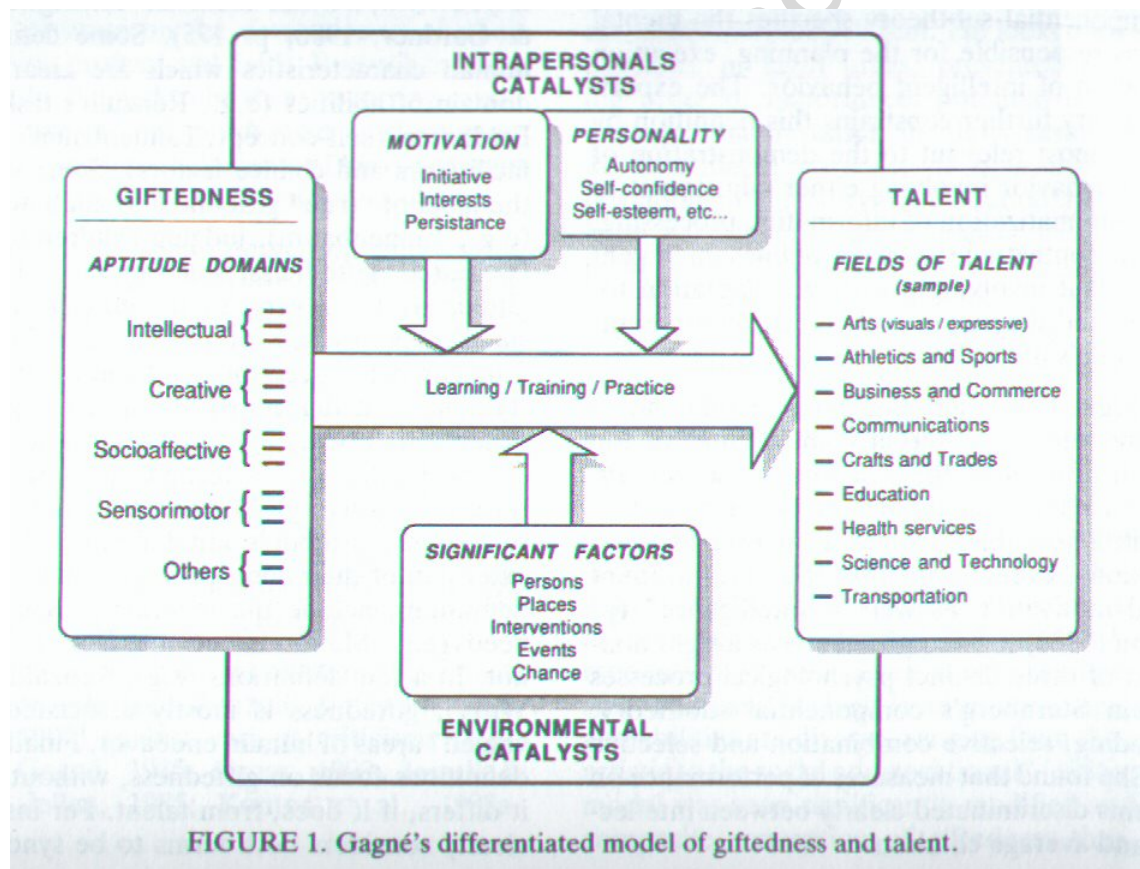
Om tot hoogbegaafde prestaties te komen, moeten in de persoon van het kind niet alleen buitengewone capaciteiten (intelligentie die boven het gemiddelde ligt), maar ook motivatie

en creativiteit zitten. (Onder motivatie verstaan we: doorzettingsvermogen om een bepaalde taak tot een goed einde te brengen, zich aangetrokken voelen tot een taak = gevoelscomponent, doelstellingen en plannen kunnen maken = cognitieve component - en risico's en onzekerheden kunnen verdisconteren = toekomstperspectief. Creativiteit kunnen we zien als het tegenovergestelde van reproductief denken: een hoge mate van zelfstandig, productief denken, originele oplossingen vinden/bedenken en ook problemen bedenken.)

Toch zal niet ieder kind dat deze kenmerken bezit hoogbegaafde prestaties laten zien. De persoonlijkheidskenmerken en de sociale omgeving hangen samen en beïnvloeden elkaar. Belemmerende factoren in een of meer gebieden kunnen ertoe leiden dat een hoogintelligent kind niet tot hoogbegaafde prestaties komt. Indien in het gezin, op school of in de vriendenkring geen gelegenheid bestaat om de aanwezige capaciteiten te ontwikkelen, dan zal dit onmiddellijk invloed hebben op het functioneren van het kind.

Het model van Gagné

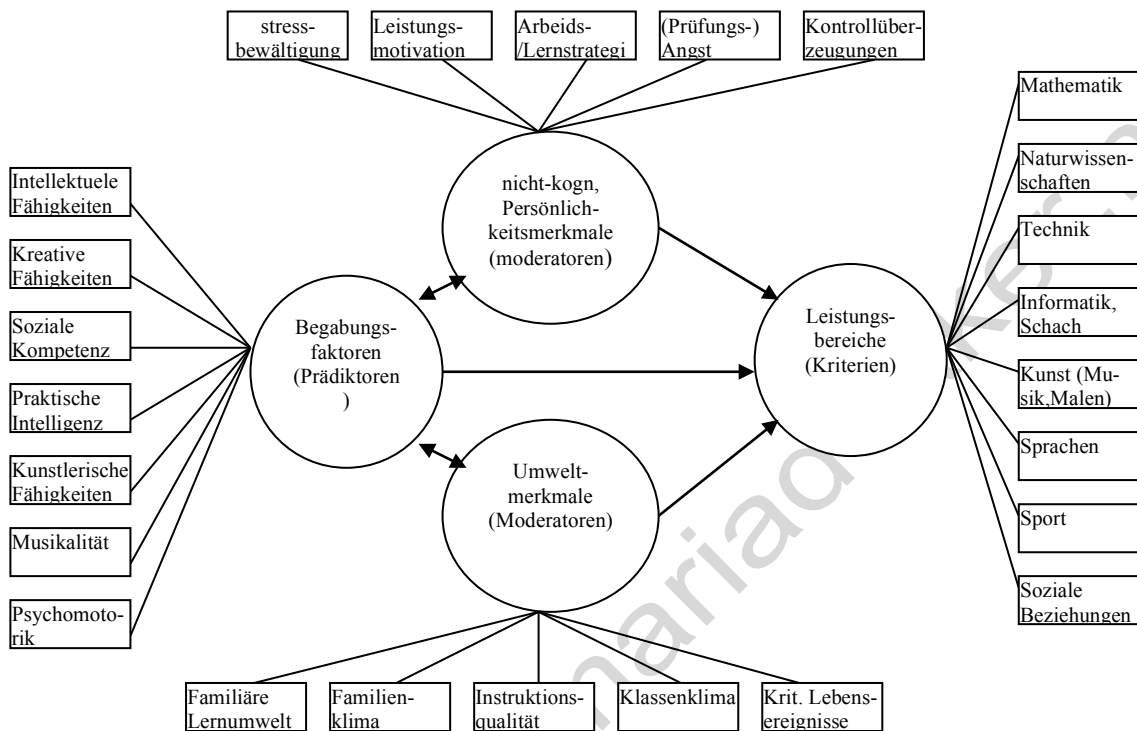
Een ander model waarin de interactie tussen de verschillende factoren wordt aangegeven, is het onderstaande model van Gagné (1985, 1991). De "aptitude"-domeinen (aanleg) zijn genetisch bepaald en ontwikkelen zich min of meer spontaan. Er zijn echter twee soorten katalysators: de intrapersoonlijke en de omgeving. Tezamen bepalen zij hoe de aanleg zich gaat ontwikkelen en uiten.

Uit: International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent. Edited by Kurt A. Heller, Franz J. Mönks, A. Harry Passow. Pergamon Press Ltd (Oxford, New York, Seoul, Tokyo)1993.

Het model van Heller

Als laatste model voor hoogbegaafdheid vindt u hieronder het model van Heller (1992). Heller gaat ervan uit dat hoogbegaafdheid wordt bepaald door de aanleg (intern) en sociaal gevormde vaardigheden (extern). Hoogbegaafdheid ontwikkelt zich op basis van individuele cognitieve, motivationele en sociale mogelijkheden.

De ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen.

De ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen loopt op verschillende gebieden voor op die van leeftijdsgenoten. Zij kunnen aanzienlijk verschillen in de leeftijd waarop zij bepaalde motorische, creatieve, sociale of intellectuele taken kunnen verrichten. Al op relatief zeer jonge leeftijd zijn zij tot veel in staat. Daardoor lopen zij in hun psychologische of motorische ontwikkeling soms jaren uiteen met leeftijdsgenoten.

De eerste signalen zijn vaak al herkenbaar op babyleeftijd: eerder dan normaal doelgericht handelen en bewust bezig zijn met de omgeving (eerder bewust oogcontact en teruglachen, herkenning van mensen, concentratie op de omgeving, armpjes onder de dekens vandaan halen enz.).

Als peuter en kleuter zijn velen al bezig met letters en lezen, cijfers en rekenen en met allerlei symbolen of problemen met een cognitieve of leerbetekenis. Eerder dan anderen herkennen velen kleuren, hebben een tijdsbesef gekoppeld aan talige begrippen en zien zij oorzaak - gevolg relaties.

Naast het verschil in leeftijd is er ook een verschil in de kwaliteit van het kunnen.

Er is min of meer overeenstemming over de kenmerken waaraan een hoogbegaafd kind herkend kan worden (waarbij overigens niet elk kenmerk bij elk hoogbegaafd kind voorkomt).

Een bruikbare checklist is gepubliceerd in 'Ruimte', een uitgave van Pharos ter gelegenheid van de NOT 1999.

Items in checklists bij vermoeden van hoogbegaafdheid

Hoogbegaafde kinderen

- zijn aanzienlijk sneller in het begrijpen en verwerken van nieuwe stof dan gemiddelde leerlingen,
- hebben gemakkelijker inzicht in complexe leerstof,
- zijn intellectueel nieuwsgierig (stellen veel vragen),
- hebben een zeer goed geheugen,
- hebben een grote en rijke woordenschat,
- zijn taakgericht en geconcentreerd (als de motivatie er is of gewekt is),
- kunnen perfectionistisch zijn (stellen hoge eisen aan zichzelf en vaak ook aan anderen),
- kunnen zeer creatief denken,
- zijn in staat om al heel jong verbanden te leggen,
- hebben dikwijls een overdreven rechtvaardigheidsgevoel,
- bekijken de wereld door een heel andere bril dan de meeste leeftijdsgenoten,
- experimenteren graag,
- zijn kritisch ten opzichte van alles, dus ook van regels, gewoonten en tradities,
- hebben belangstelling voor veel dingen; hebben een brede waaier van interesses,
- kunnen moeilijk keuzen maken (veel is er interessant en/of belangrijk),
- zijn gevoelig voor gevoelens en behoeften van anderen (en houden daar meestal rekening mee, ook ten koste van zichzelf),
- doorzien sociale patronen en herkennen emoties bij anderen,
- zijn jonger dan anderen gericht op allerlei vragen, ook levensvragen, (Wat gebeurt er als je dood bent? Waarom maken mensen oorlog?),
- zijn goed in staat/geneigd zichzelf te vermaken en kunnen dat lang volhouden (bij voldoende interesse en motivatie),
- nemen initiatief en geven leiding (al dan niet geaccepteerd door leeftijdsgenoten),
- vooral voor hoogbegaafde leerlingen in de onderbouw van de basisschool geldt, dat zij tekenen op hoger niveau dan leeftijdsgenoten (meer details, eerder perspectief) maar een hekel hebben aan inkleuren,
- vroeg gericht zijn op letters en woorden (vraagt naar letters en leert zichzelf lezen),
- vroeg gericht op cijfers en getallen,
- interesse hebben in onderwerpen die op deze leeftijd niet gebruikelijk zijn (zaken die in het Jeugdjournaal en Klokhuis aan de orde komen).

Er bestaan t.b.v. het onderwijs momenteel verschillende signaleringslijsten. Hoe uitgebreider de lijst is, hoe beter zicht ontstaat op de factoren die een rol spelen in de prestaties van het kind. Hierbij kunt u denken aan: leervermogen, leerprestaties, motivatie, werkhouding, zelfstandigheid, sociaal emotionele competentie, zelfbeeld en houding tegenover school. Tijdige signalering is van groot belang. Door de invloed van diverse factoren kan scheefgroei in de ontwikkeling van het hoogbegaafde kind ontstaan. Zowel preventief als curatief kan orthopedagogische hulpverlening van betekenis zijn.